

RADİKAL DEMOKRASİ VE POPÜLİST SİYASETİN ÖZNESİ OLARAK HALK'IN İNŞASI

Aykut AYKUTALP*

ÖZ

Bu çalışma Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un radikal demokrasi ve popülizm teorileri bağlamında geliştirdikleri halk kavramına odaklanmaktadır. Halk siyasalın çatışmalı ortamında olumsal/zorunsuz olarak kurulan bir öznelik olarak tanımlanmaktadır. Halk'ın inşası siyasalın ve toplumsalın dost/düşman biçiminde iki kampa bölünmesini ve antagonizmaların oluşumunu olanaklı kılan bir özne biçimi olarak popülist siyasetin varlığının koşuludur. Makalede, Laclau ve Mouffe'un halk kavramı bağlamında çoğulcu bir toplumda tarafların dost-düşman ilişkisi üzerinden birbirlerini ortadan kaldırma tehlikesine karşı, siyaseti antagonistik (düşmanlar arasındaki) ilişkilerden arındıracak ve agonistik (hasımlar arasındaki) ilişkilere dönüştürecek bir siyasal düzenin nasıl oluşturulacağı sorusuna cevap aranmaktadır. Bu çalışmada siyasalın ve toplumsalın kuruluşunun temelini oluşturan antagonizmaların yok edilemez olduğunu kabulle karşı-hegemonik bir özne olarak halkın belirli türden antagonizmalara karşı örgütlenmiş ve aralarında ortaklıkları bulunanların agonistik olarak bir araya gelebildiği bir özne figürü olup olmadığı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Radikal Demokrasi, Agonistik Siyaset, Popülizm, Halk

RADICAL DEMOCRACY AND PEOPLE'S CONSTRUCTION AS THE SUBJECT OF POPULIST POLITICS

ABSTRACT

This study focuses on the concept of people developed by Ernesto Laclau and Chantal Mouffe in the context of radical theories of democracy and populism. People is defined as a subjectivity established as a contingency in the conflictual environment of politics. The construction of the people is a condition of the existence of populist politics as a form of subject that enables the division of politics and social into two camps in the form of friend/enemy and the formation of antagonisms. The article seeks to answer the question of how to create a political order in Laclau and Mouffe's conception of the people in a pluralistic society, in order to cleanse politics from antagonistic (struggle between enemies) relations and transform it into agonistic (struggle between adversaries) relations, despite the danger of eliminating each other through a friend-enemy relationship. In this study, it will be discussed whether the antagonism that constitutes the foundation of politics and society is indestructible and whether it is a subject figure in which the people is organized as a counter-hegemonic subject against certain kinds of antagonisms and whether those who are partners can come together agonistically.

Key Words: Radical Democracy, Agonistic Politics, Populism, People

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2020 Bahar, sayı: 29, ss. 53-78

Makalenin geliş tarihi: 22.01.2020

Makalenin kabul tarihi: 17.03.2020

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Spring 2020, issue: 29, pp.: 53-78

Submission Date: 22 January 2020

Approval Date: 17 March 2020

ISSN 2618-5784

Giriş

Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un *Hegemonya ve Sosyalist Strateji* kitabından başlayarak farklı çalışmalarında inşa etmiş oldukları radikal demokrasi kuramı çağdaş siyasal tartışmalara verilmiş en etkili cevaplardan biri olma iddiasını taşımaktadır. Laclau ve Mouffe hegemonya kavramının yeni bir okumasını sunarak siyaset, öznellik ve demokrasi hakkındaki batı Marksizm'inin sunduğu çerçeveyi eleştiri konusu haline getirmektedir. Toplumsal süreçlerin ekonomist yorumunu olduğu gibi sınıf indirgemeciliğini ve özcü siyaset anlayışını da tartışmaya açmaktadır.¹ Radikal demokrasi projesiyle Marxistlerin ekonomik kategoriler üzerinden tarif ettiği siyaset sorunsalını eleştirdikleri gibi liberal siyasetin kamusal-özel ayrımı üzerine inşa ettikleri siyaseti örtüşen bir konsensüs alanı olarak gören yaklaşımları da eleştiri konusu haline getirmişlerdir.² Aynı zamanda radikal ve çoğulcu bir demokrasi fikrini yeniden tartışarak psikoanaliz ve yeni felsefi tartışmalarla yeni bir sosyalist projenin nasıl kurulacağını ele almaktadır.³ Elbette bu sosyalist proje liberalizmin uzun zamandır ekonomik yorumları tarafından ihmal edilen siyasal boyutlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan ve bu yönüyle liberal demokrasinin radikal bir yeniden inşasını amaçlayan bir proje olarak görülmektedir.⁴

Laclau ve Mouffe'a göre siyaset, liberal siyaset teorisinin vurguladığı gibi uyum, konsensüs ve uzlaşma yoluyla değil dost/düşman ayrımı üzerinden temellendirilmelidir. Demokrasi de dost/düşman, iktidar/karşı-iktidar yapılanmasının üreteceği siyaset yoluyla mümkün olabilir. Örneğin, komünist ideoloji toplumsal/sınıfsal çatışmaları ortadan kaldırma potansiyeline sahip olduğu için tarihin askıya alınmasına ve mutlak bir siyazetsizlik durumunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle radikal demokrasi yaklaşımı, komünizmi hedefleyen toplumsal bir devrimden daha ziyade var olan koşulları derinleştiren teleolojik olmayan siyasal değişim anlayışına sahiptir. Laclau ve Mouffe'a göre kapitalist toplumdaki bir dizi dönüşüm işçi sınıfının diğer kimlikler/sınıflar üzerindeki hegemonik olma durumunu ortadan kaldırmıştır. Kimlik hareketleri, çevreci hareketler, kadın hareketleri, ırkçılık karşıtı hareketler toplumsal dönüşümün ve karşı hegemonya kurma mücadelesinin

¹ Benjamin Arditi, "Post-Hegemonya: Olağan Post-Marksist Paradigmanın Dışında Siyaset", *Radikal Demokrasi: Kitlenin Biyopolitikası Halkın Hegemonyası* (İç.), der. A. Kioupiolis, G., Katsambekis, çev. E. Kartal, H. Doğan, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s.30.

² Andy Knott, "Laclau'da ve Hardt ve Negri'de Temsil ve Siyasal Mekan", *Radikal Demokrasi: Kitlenin Biyopolitikası Halkın Hegemonyası* (İç.), der. A. Kioupiolis, G., Katsambekis, çev. E. Kartal, H. Doğan, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s.280.

³ Chantal Mouffe, "Radikal Demokrasi: Modern Mi, Postmodern Mi?", *Modernite Versus Postmodernite*, (İç.), der. M. Küçük, Vadi Yayınları, Ankara, 2000, s.299.

⁴ Chantal Mouffe, *Siyasetin Dönüşü*, çev. F. Bakırcı, A. Çolak, Epos Yayınları, İstanbul, 2010b, s.153-154.

yeni özneleridir. Bu öznellik biçimleri aynı zamanda çoğul, farka dayalı hegemonik siyasetin olanaklılığını ortaya koymaktadır. Laclau ve Mouffe'a göre kimlik hareketleri ancak tek bir bedende temsil edildiğinde siyaset ve alternatif üretebilir, karşı-hegemonya haline gelebilir. Halk kavramı bu açıdan kimlik hareketlerini tek bir temsil mantığıyla inşa edecek yegane öznellik biçimi olarak görülmektedir. Bu yönüyle radikal demokrasi perspektifi aynı zamanda onu inşa edecek bir öznellik biçiminin varlığıyla mümkün olabilir. Halk farkı ve temsili içeren buna karşın homojen ve bütünlüklü ya da kaynaşmış bir kütle değildir. Aksine farklı öznelerin eklenmeleri yoluyla kurulacak siyasi bir güç mantığı olarak görülmektedir.

Yakın dönemde dünyanın farklı coğrafyalarında ortaya çıkan kentsel toplumsal hareketler kimlik haklarından ekonomik sorunlara, siyasal iktidarların eleştirisinden demokrasinin durumuna, kurumsal siyasetten gündelik hayata kadar birçok farklı talep ve söylem çoğulluğu ile Halk'ın kuruluşunun bir göstergesi olarak görülmüştür. Bu açıdan Laclau ve Mouffe'un kuramsal yaklaşımları bu yeni kentsel hareketlerin nasıl tarif edilmesi gerektiği konusunda kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Laclau ve Mouffe'un çalışmaları aynı zamanda yakın dönemde farklı ülkelerde iktidara gelen veya güçlenen popülist hareketlerin nasıl ele alınması gerektiği konusunda önemli bir tartışmaya kaynaklık etti. Laclau'nun erken dönem çalışmalarında Latin Amerika popülist hareketlerinin -özellikle Peron ve daha sonrasında Chavez gibi sol popülist siyasetlerin- toplumsal, siyasal ve ekonomik kökenlerine yönelik analizleri ve sonrasında çıkardığı *Popülist Akıl* çalışması popülizmin ve halkın inşasını merkeze alarak bu tartışmalara katkı sağladı. Bu açıdan radikal demokrasi yaklaşımı kentsel toplumsal hareketlerin mevcut durumunu anlamaya olanak sağlayacak teorik olanaklara sahip olduğu gibi popülist siyaset biçimlerinin anlaşılmasında da bir çerçeve çizebilecek kuramsal yaklaşıma sahiptir. Bunun esas nedenini en nihayetinde radikal demokrasi söyleminin farklı toplumsal kimlikler, söylemler arasındaki ortaklıkları popülist siyasetin kurulmasının temel çıkış noktası olarak görmesi oluşturmaktadır. Aynı zamanda radikal demokrasi kuramı çoğulcu bir toplumda tarafların birbirlerini yok etmeden siyasalın nasıl inşa edecekleri sorunsalına odaklanmaktadır. Radikal demokrasi ve halk kavramını bir araya getiren en temel nokta aralarında olumsuz olarak kurulan ortaklıkların bulunduğu çoğullukların ortak bir bedende nasıl karşı-hegemonya kuracağı meseledir. Radikal demokrasi kuramı siyasalın çatışmalı ortamında biz/onlar biçiminde olumsuz olarak kurulan tarafların, siyasal toplumun sonunu getirecek biçimde bir birbirlerini yok etme tehlikesinden kurtulup kurtulamayacağından hareketle teorik bir başlangıç yapar. Çünkü siyasalın ve toplumsalın varlığının temelini oluşturan antagonizmalar daha güçlü olanların zayıf olanları yok edebileceği bir tür sosyal ayıklama sürecine varabilecek kadar radikal boyutlara ulaşabilir. Bu siyasalın ve toplumsalın sonudur. Laclau ve Mouffe'un siyasal teorisi çoğulcu bir toplumda tarafların dost-düşman ilişkisi üzerinden birbirlerini ortadan

kaldırma tehlikesine karşın siyaseti antagonistik (düşmanlar arasındaki) ilişkilerden arındıracak ve agonistik (hasımlar arasındaki) ilişkilere dönüştürecek bir siyasal düzenin nasıl oluşturulacağı sorusuna cevap aramaktadır. Bu çalışmada siyasalın ve toplumsalın kuruluşunun temelini oluşturan antagonizmaların yok edilemez olduğu koşullarda antagonizmaların nasıl agonizmalara dönüşeceği ve bu dönüşümde karşı hegemonik bir özne olarak halkın inşasının nasıl bir olanak sağladığı tartışılacaktır. Halkın inşası siyasalın çatışmalı koşullarının devam edeceğinin garantisidir. Çünkü halk, kendini bir tür karşı-hegemonya içerisinde örgütleyen bu nedenle hegemonik olana karşı antagonizmaların varlığını olanaklı kılacak figür olarak görülmektedir.

Radikal Demokrasi ve Agonistik Siyaset

Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un radikal demokrasi kuramı Sovyetler Birliği'nin çöküşü, kimlik hareketlerinin ortaya çıkışı, işçi sınıfının azalan otoritesi, kapitalizmin tek bir küresel ideoloji olarak hakimiyetini ilan etmesi ve muhafazakarlığın (yeni sağın) yükselişi karşısında sosyalist siyasetin yeni bir yorumunu ve liberal demokratik kurumların radikal bir yeniden inşasını tartışmaya açmaktadır.⁵ Radikal demokrasi projesi toplumsal koşulların değişimiyle ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler, çokkültürlülük, küreselleşme, postmodernite gibi farklı olgulara cevap üretmeyi hedefleyen bir entelektüel yenilenme olarak görülmektedir. Laclau ve Mouffe'un siyaset teorisinin merkezini bir yandan değişen toplumsal koşulları açıklama yeterliliğini yitirmiş ortodoks Marxist- Leninist yaklaşımlara karşı alternatif bir uğrak olarak gördükleri Gramsci'nin hegemonya, tarihsel blok, mevzi savaşı kavramlarını içeren teorik katkısı; diğer yandan Machiavelli'den başlayan Hobbes ve Schmitt'e kadar uzanan tarihsel süreçte siyasetin çatışmacı yorumuna dayanan düşünürlerin kuramsal yaklaşımları oluşturmaktadır. Aynı zamanda Lacan ve Derrida'nın yapısalılık karşıtı düşüncelerinin etkisiyle özcü olmayan bir siyaset teorisinin geliştirilmesi vardır. Laclau ve Mouffe'un radikal demokrasi projesi 1980 sonrası hakim olmaya başlayan liberal-muhafazakâr ideolojinin bireyci, negatif özgürlükçü ve eşitsiz toplum modeli üzerine inşa etmeye çalıştığı hegemonyaya karşı örgütlenecek yeni bir karşı-hegemonyanın temelini bu düşünsel geleneğin yeni bir yorumunda görmektedir. 1985 yılında kaleme aldıkları "Hegemonya ve Sosyalist Strateji" çalışmaları bu düşünsel geleneğin bir sonucu olarak çağdaş siyasal meselelere bir cevap üretme amacını taşımıştır. Liberal demokratik rejimin eşitlik ve özgürlük gibi etik politik ilkelerinin radikalleştirilmesine ve demokratik kurumların eleştirel bir yeniden

⁵ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, çev. A. Kardam, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.7.

inşasına cevap aranmıştır.⁶ Temel sorunsal çoğulcu bir toplumda siyasalın çatışmalı doğasının siyasalı ortadan kaldırmadan nasıl var edileceğidir. Bu nedenle çoğulcu bir yöne sahip olan liberal demokratik değerlerin benimsenmesi ve radikalleştirilmesi gerektiği fikri çoğulcu bir toplumda farklılıkların kendilerini ifade edeceği olanakları yaratmaktan geçmektedir. Hegemonya ve Sosyalist Strateji çalışması hegemonya ve antagonizma kavramlarını merkeze alarak toplumsalın ve siyasalın kuruluşunu tartışmaya açmıştır.

“her toplumsal düzen “hegemoniktir” ve toplum, olumsuz/zorunsuzluk bağlamında bir düzen kurmayı amaçlayan bir dizi pratiğin sonucunda ortaya çıkar. Herhangi bir düzenin yaratıldığı ve toplumsal kuramların anlamının sabitlendiği eklemlenme (articulation) eylemlerine “hegemonik pratik” adını veriyoruz. Bu yaklaşıma göre her düzen, olumsuz/zorunsuz pratiklerin geçici ve sağlam olmayan eklemlenmesidir. Olan şeyler her zaman başka türlü olmuş olabilirdi ve her düzen başka ihtimallerin dışlanması üzerine kuruludur. Her düzen daima güç ilişkilerinin belirli bir düzenlenişinin ifadesidir. Belirli bir zamanda “doğal” olarak kabul edilen düzen ve ona eşlik eden ortak akıl, yoğunlaşmış hegemonik pratiklerin ürünüdür. Bu düzen hiçbir zaman, onu meydana getiren pratiklerden kopuk, daha derin bir nesnellüğün görünümü olamaz. Dolayısıyla her düzen, başka bir tür hegemonya kurmak amacıyla onu dağıtmayı (disarticulate) amaçlayan karşı-hegemonik pratiklerle karşılaşma tehlikesi altındadır.”⁷

Laclau ve Mouffe’a göre toplumsalın ve siyasalın tamamlanmamışlığı nedeniyle radikal demokrasi teorisi öncelikle siyasetin ne olduğunu tespit etmekle işe başlamalıdır. Buna göre siyaset, Carl Schmitt’in vurguladığı gibi dost/düşman ayrımını merkeze alan antagonistik boyutuyla ele alınmalıdır.⁸ Laclau ve Mouffe’un siyasal tanımlama biçimi Schmitt’i merkeze almış olsa da ondan birkaç noktada ayrılmaktadır. Schmitt siyasalı hem dost-düşman ilişkisinin yoğunlaşması olarak Kantçı anlamda saf bir kategori olarak ele almakta hem de siyasal yoluyla insanların ne olduklarını tanımlayacakları bir mekânsal form olarak görmektedir.⁹ Schmitt dost-düşman kategorilerini tanımlarken esas olarak siyasal eyleme kaynaklık eden nihai ayrımları görmemiz gerektiğini belirtir. Nasıl ki ahlak alanında iyi-kötü, estetik alanında güzel-çirkin, ekonomi alanında yararlı-zararlı dikotomiler varsa siyasal

⁶ Chantal Mouffe, *Sol Popülizm*, çev. A. Yanık, İletişim Yayınları İstanbul, 2019, s.51.

⁷ Chantal Mouffe, *Dünyayı Politik Düşünmek: Agonistik Siyaset*, çev. M. Bozluolcay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.22.

⁸ Chantal Mouffe, *Siyasal Üzerine*, çev. M. Ratip, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010a, s.21.

⁹ Aykut Çelebi, “Siyaset Kaderimizdir”: Carl Schmitt ve “Siyasal Kavramı”, *Siyasal Kavramı*. (İç.), Carl Schmitt, Metis Yayınları, İstanbul, 2014. s.14.

alanında da dost-düşman ayrımı diğer bütün ayrımlardan farklı ve özerk bir konumda ama kavramsal bir ölçüt sunan, nihai tanımı olmayan ve içeriğe ilişkin bir şey söylemeyen bir ikilik olarak görülmelidir.¹⁰ Bu anlamıyla dost-düşman kategorisi sabit bir içeriği olan bir kavrama göndermede bulunmaz. Schmitt'e göre siyasal düşman kategorisi esas olarak öteki ve yabancıyla özdeştir.¹¹ Bu anlamıyla düşman, rakip ya da olumsuz duygularla yaklaştığımız bir hasım değildir; aksine bir bütün karşısında mücadele eden başka bir bütün olarak görülür ve bu anlamıyla bireysel olmaktan daha çok kolektif olma özelliğine sahiptir.¹² Dolayısıyla dost-düşman kategorilerinin siyasal bir boyut kazanması devletlerarası düzenin varlığına ihtiyaç duyar. Çünkü siyasal birlik her türden heterojenliği dışlaması ve homojen olması anlamıyla mümkündür. Laclau ve Mouffe'un Schmittci anlamıyla siyasetin temeli olarak görülen dost-düşman kategorilerinden ayrıştıkları esaslı nokta çatışmayı devletlerarası bir düzenden kimlikler arası bir alana taşımış olmaları ve ancak kolektif bir bütünlüğün homojen olması gerektiği fikrine karşılık karşı-hegemonya kurucu özneliğin çoğul ve olumsal olması gerektiğidir.

Laclau ve Mouffe kendi siyaset kuramlarını dost-düşman dikotomisinin kuruculuğunu görmezlikten gelen, mevcut koşulları açıklama yeterliğini yitirmiş ya da çatışmacı siyasetin olanaklarını yok etme potansiyeline sahip yaklaşımların bir tür yapı-bozuma uğratılması olarak tarif etmektedir.¹³ Liberal ve Marxist yaklaşımlar tam da mevcut koşulları açıklama yeteneğini yitirmiş ve siyasalın koşullarını ortadan kaldırmaya aday iki gelenek olarak görülmektedir. Laclau ve Mouffe'un liberal teoriye yapmış oldukları en esaslı eleştiri liberal demokrasinin siyasal birliği homojen bir bütünlüğe dönüştürme ihtimalinin ya da çatışmasız bir siyasalın mümkün olacağını varsaymış olmasıdır. Mouffe'un da değindiği gibi 1980 sonrası hakim olmaya başlayan kozmopolit düşünce anlayışı insan hakları ve hukuk devletini merkeze alarak toplumdaki her türden çatışmaya son verecek politik konsensüsü ön plana çıkarmakla siyaseti çatışan öznellikler ve çoğul kimlikler üzerinden temellendirmenin olanaksızlığını yaratmaktadır. Ve bu yönüyle siyasetin ve siyasal olanın antagonizmalardan arındırılması gerektiği söylemiyle siyasetin sonuna işaret etmektedir.¹⁴ Dolayısıyla liberal siyaset anlayışı, çoğulculuğun doğasında yatan öngörülemezlik ve kestirilemezliğin yaratacağı karmaşadan kurtulmanın yolunun farklı bakış açılarının ve değerlerin çatışmasız bir düzlemde uyum ve bütünlüğe dönüştürülmesiyle mümkün olacağını varsaymaktadır. Mouffe'a göre liberal teorinin göremediği şey çoğulculuğa dayalı farklı toplumsal alternatiflerin rasyonel bir çözümünün olamayacağı ve bu nedenle zorunlu olarak çelişkili toplumsal taleplerin çelişkiyi görerek karara bağlanması

¹⁰ Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, çev. E. Göztepe, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s.57.

¹¹ Carl Schmitt, *a.g.e.*, s.57.

¹² Carl Schmitt, *a.g.e.*, s.59.

¹³ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *a.g.e.*, s.10.

¹⁴ Chantal Mouffe, *Siyasetin Dönüşü*, s.14.

gerektiğidir.¹⁵ Toplum bu açıdan evrensel rasyonel ilkeler tarafından yönetilen bir bütünlük değil aksine olumsuzluk/zorunsuzluk bağlamında ortaya çıkan pratiklerin tümünü kapsar. Liberalizm diğer bir açıdan bireyciliği merkeze alan bir ideoloji olduğundan siyasetin merkezini oluşturan kolektif yapıları görmezden gelir. Oysaki siyaset farklı toplumsal kimliklerin kolektif özdeşleşmesi olarak biz ve onların yaratılarak antagonistik bir boyut kazanmasıdır. Çünkü siyasetin kurucu unsuru olan karşıtlıklar ve çatışmalar kimliklerin özsel doğasından kaynaklanmaz. Aksine biz ve onlar kategorik olarak birbirlerinin karşıtlıkları üzerinden kurulmak gibi bir zorunluluğa sahiptir.¹⁶ Bu açıdan siyaset zorunlu olarak biz/onlar ayrımına dayanmak durumundadır. Liberal siyasetin yapmaya çalıştığı şey toplumsal ilişkilerin kurucu nosyonu olan antagonizmaya dayalı biz/onlar ayrımını ortadan kaldırarak siyasalın temelini oymaktır. Laclau ve Mouffe'a göre Marxist siyaset teorisi ve toplum modeli de çatışmacı bir siyaseti üretici güçlerin gelişiminin doğasında yatan bir durum olarak görmektedir ancak bununla birlikte nihai bir aşama olarak kabul edilen komünist toplum, sınıf çatışmalarını ortadan kaldırarak tarihin ve siyasetin sonuna işaret etmektedir. Mutlak çatışmasızlık durumu aynı zamanda mutlak bir siyazetsizlik durumunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Buna karşın antagonizma eksenli politika, siyaseti karşıt kolektif kimliklerin alanında tanımlamaya çalışır. Antagonizma "nesnel ilişkiler değil, nesnellüğün sınırlarını açığa çıkaran ilişkilerdir".¹⁷ Dolayısıyla antagonizma önceden verili olarak inşa edilmiş kimlikler arasında ortaya çıkan bir çatışma değil aksine kimliklerin kendilerini kurmalarının sonucunda ortaya çıkan bir çatışma biçimidir. Laclau ve Mouffe'un siyasetin kurucu ontolojisi olarak gördükleri antagonizma siyasetin ve toplumun kuruluşunun başlangıç noktasıdır. Bu iki gelenek siyasalın ve toplumsalın topyekûn kapatılması anlamında antagonizmaların sonuna işaret ederek siyasalın ve toplumsalın sonuna göndermede bulunmaktadır.

Laclau ve Mouffe'a göre Habermas ve Rawls gibi siyaseti müzakereye indirgeyen yaklaşımlar da siyaseti rasyonel bir mutabakat ve ahlaki ilkeler üzerinden inşa ederek çatışmacı olmayan bir siyasal kuram geliştirerek siyasetin koşullarını ortadan kaldırmaktadır. Rawls'un¹⁸ siyasal kuramının esas noktası kamusal alanda adalet ilkelerinin belirlenmesine yönelik "hakkaniyet olarak adalet" in ne olduğuyken; Habermas'ın¹⁹ ise kamusal adaletin meşru ve iletişimsel rasyonelliğe dayalı bir zemine oturtulmasıdır. Habermas ve

¹⁵ Chantal Mouffe, *Dünyayı Politik Düşünmek: Agonistik Siyaset*, s.23.

¹⁶ Chantal Mouffe, *a.g.e.*, s.23.

¹⁷ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *age.* s.16.

¹⁸ John Rawls, "Temel Özgürlükler ve Öncelikleri", *Liberaller ve Cemaatçiler* (iç), der. André Berton, Pablo da Silveira, Hervé Pourtois, Ankara, Dost Kitapevi, 2006, 146-148.

¹⁹Jürgen Habermas, "Demokrasinin Üç Normatif Modeli", *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması* (iç), der. Seyla Benhabib, çev. Z. Gürata, C. Gürsel, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 1999, s.43.

Rawls'un müzakereci demokrasi modelinin ortak vurgusu siyasetin ancak her türden antagonizmanın çözüme kavuşturulduğu müzakere alanı içerisinde mümkün olabileceğidir. Başka ifadeyle müzakereci demokrasi modeli kamusal alandan kimsenin dışlanmadığı ve kamusal yararı merkeze alan rasyonel ilkelere dayalı bir siyasal toplumun oluşturulabileceğini savunmaktadır.²⁰ Böylesi bir yaklaşım esas olarak oluşturulacak müzakere prosedürleri yoluyla liberal değerlerin ve demokrasinin uzlaştırılabileceği gerçeğine dayanmaktadır.²¹ Diğer bir ortak nokta ise araçsal olmayan normatif bir rasyonelliğin kamusal meselelerin çözümünde gerekli olduğu gerçeğidir. Buna karşın Mouffe'a göre müzakereci demokrasi modelinin göremediği şey rasyonel bir müzakere alanı olarak ele alınan kamusal alanın iktidar ilişkilerinin bir yansıması olduğu ve demokratik siyasetin ancak bir değerler çoğulluğu ve antagonistik boyutlarıyla mümkün olacağı gerçeğidir.²² Bu nedenle siyaset ancak biz ve onlar arasındaki kurucu karşıtlıklar üzerinden kurulabilir ve kimliğin inşası biz/onlar ayrımına dayanmak gibi bir zorunluluğa sahiptir. Bu bakımdan asıl tartışmaya açılması gereken toplumu müzakere veya konsensüs üzerinden temellendirmek değil, karşıtlıklar arasındaki iktidar ilişkilerinin nasıl dönüştürüleceği sorusudur. Ayrıca müzakereci demokrasi modelinin göremediği şey duyguların/tutkuların siyasal meselelerin oluşumunda rasyonel ve ahlaki ilkelere göre önemlidir. Siyasal süreçler duyguların üretimi ve yönetimini merkeze aldığından dolayı bu sürecin normatif rasyonalite ile kavranması zordur. Dolayısıyla kimlikler ve demokratik süreçler rasyonel temellerinin olmayışı ve özsel doğalarının yokluğuyla tanımlandığından ve olumsal/söylemsel olduklarından meydana gelebilecek çatışmaların rasyonel bir çözümü de yoktur. Diğer bir eleştiri müzakerecilerin liberalizm ile demokrasi arasındaki gerilimi uzlaştırma çabalarının siyasetin sonunu getirme tehlikesine neden olacağıdır.²³

Özellikle Mouffe'un bu siyaset teorilerine karşı konumlandığı agonistik demokrasi modeli siyasetin merkezinde yer alan antagonizmaların nasıl ele alınacağını tarif etme amacını gütmektedir. Agonistik demokrasi yaklaşımı çoğulculuğun var olduğu bir toplumda biz/onlar ayrımını ortadan kaldırmadan siyasetin nasıl inşa edileceği sorusuna cevap arama girişimi olarak görülmelidir. Başka bir ifadeyle çoğulculuğun var olduğu bir siyasal düzende toplumun ve siyasal birliğin nasıl var olacağıdır. Çünkü çoğulculuk bir yandan siyasal düzenin altını oyabilecek kadar radikal bir hal alabilirken diğer yandan her türden çoğulculuğun bir konsensüsle sonuçlanacağını varsaymak da

²⁰ Chantal Mouffe, *Dünyayı Politik Düşünmek: Agonistik Siyaset*, s.74.

²¹ Chantal Mouffe, *Demokratik Paradoks*, çev. A. Cevdet Aşkın, Epos Yayınları, İstanbul, 2003, s.88.

²² Chantal Mouffe, *a.g.e.*, s.109.

²³ Fahriye Üstüner, "Radikal Demokrasi: "Liberalizm mi, demokrasi mi? Evet, Lütfen!", ODTÜ Geliştirme Dergisi, 2007, s.318.

siyasalın sonunu getirebilir.²⁴ Dolayısıyla çoğulculuk fikri bu iki sorunla başa çıkmalıdır. Agonistik model bu yönüyle biz/onlar arasında meydana gelen antagonistik boyutun varlığını baştan kabul etmek durumundadır. Mouffe (2010a: 28) antagonizma derken biz/onlar biçiminde örgütlenmiş tarafların ortak bir zemini paylaşmadığı duruma gönderme yaparken agonizma kavramıyla ise tarafların çatışmanın rasyonel bir çözüme kavuşamayacağını bilmekle birlikte birbirlerinin meşruluğunu tanıdığı bir ilişki biçimine göndermek yapmaktadır. Çünkü agonistik siyaset kimliklerin otonom bir biçimde örgütlendiğini kabul etmekle birlikte tarafların birbirlerini ortadan kaldıramayacağı veya taleplerini gayri meşru ilan edemeyeceği ortak bir bağın nasıl kurulacağı gerçeğiyle baş etmek durumundadır. Bu ise tarafların birbirlerini ortadan kaldıracağı dost/düşman kategorisinden sıyrılarak karşılıklı olarak birbirlerinin meşruluğunu tanıyacağı bir husumet modelinin oluşturulmasına bağlıdır. Dolayısıyla agonistik model siyasal birliğin ortadan kalkma tehlikesine işaret etmekte ve siyaseti tarafların birbirlerini ortadan kaldırmayacağı dost/düşman arasındaki çatışmalardan arındırarak muhalifler arasındaki mücadeleye dönüştürmeyi amaçlamaktadır.²⁵

“çoğulcu demokrasileri diğerlerinden ayıran özelliğin çatışmanın tanınması ve meşrulaştırılması olduğunu düşündüğümüzde, liberal demokratik toplumlarda çatışma ortadan kaldırılamaz ve kaldırılmamalıdır da. Liberal demokratik siyaset, diğerlerinin, yok edilmesi gereken düşmanlardan çok fikirlerine karşı mücadele edilmesi gereken ancak bu fikirleri savunma hakkının sorgulanamayacağı muhalifler (adversary) olarak görülmesini gerektirir. Bunu başka bir şekilde dile getirmek gerekirse, mühim olan çatışmanın “antagonizma” (düşmanlar arasındaki mücadele) değil, bir “agonizma” (muhalifler arasındaki mücadele) biçimini almasıdır”.²⁶

Laclau ve Mouffe'un antagonizmaların toplumsalın ve siyasalın kurucu unsuru olduğuna ilişkin yaklaşımları siyasal ve siyaset arasında bir ayrımı beraberinde getirir. Siyasal olan, insan ilişkilerini düzenleyen mantık olarak antagonistik duruma gönderme yaparken; siyaset ise her türden iktidar ilişkilerini varsayan ve belirli bir düzenin tesis edilmesine yönelik pratikler, söylemler ve kurumlar topluluğuna göndermede bulunur. Siyaset ontik (varlıksal) düzeye ait ve siyaset yapma biçimlerine gönderme yapmakta iken; siyasal ise ontolojik boyutu ile toplumsal olanın kuruluşuna gönderme yapmaktadır. Bu açıdan siyasal olan özgürlük ve kamusal müzakere olarak değil

²⁴Chantal Mouffe, “Demokrasi, İktidar ve Siyasal Düzen”, Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması (iç), der. Seyla Benhabib, çev. Z. Gürata, C. Gürsel, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 1999, s.350.

²⁵ Chantal Mouffe, *Siyasal Üzerine*, s.28-29.

²⁶ Chantal Mouffe, *Dünyayı Politik Düşünmek: Agonistik Siyaset*, s.27.

toplumsalın doğasında var olan iktidar, çatışma ve antagonizma olarak kavranmalıdır. Başka bir deyişle siyasal olan, çatışmalı bir ortamda bir düzenin nasıl kurulacağı ve insan topluluklarının ortak birlikteliğinin nasıl örgütleneceğidir.²⁷ Asıl mesele siyasalın kurucu bir unsuru olan antagonizmaların toplumsalın birlikteliğini yok etme tehlikesine karşın düzenin nasıl inşa edileceğidir. Mesele siyasaldan siyasete nasıl geçeceğimizdir. Mouffe'un da belirttiği gibi:

“siyasal ve siyaset arasındaki ayrımı şöyle yapıyorum: “siyasal”la insan toplumlarının kurucu unsuru olarak gördüğüm antagonizma boyutunu, “siyaset”le de insanların, siyasalın sebep olduğu çatışmalar bağlamında, birlikte yaşamalarını sağlayan pratikler ve kurumlar kümesinin yarattığı bir düzeni kastediyorum”.²⁸

Laclau ve Mouffe siyasalın belirli türden antagonizmalar üzerine temellendiğini kabul etmekle birlikte antagonizmaların agonizmalara dönüştürülmesi gerektiğinde ısrarcılardır. Çünkü her ne kadar antagonizmalar siyasalın kuruluşuna olanak sağlasa da düşmanların birbirlerini yok etme olasılığı ile karşı karşıyadır ki bu da çatışmanın yok oluşuna ve mutlak bir siyazetsizlik durumuna neden olabilir. Bu açıdan demokratik siyasetin yapması gereken şey iktidar ve çatışma üzerine kurulu olan antagonizmaları agonistik boyuta taşımaktır. Siyasal bu açıdan biz/onlar karşıtlığına dayanan antagonistik boyutu kabul etmelidir. Laclau ve Mouffe'un demokratik siyaset olarak gördükleri şey bu açıdan antagonizmaların agonizmalara dönüştürülmesidir.²⁹ Yani düşmanların birbirlerini yok etmeye neden olacak koşullardan arınarak farklılık temelli bir mücadele içerisine girmiş olmalarıdır.

Radikal demokrasi projesi bu açıdan siyaseti bir uzlaşma, konsensüs ve rasyonel bir durum, iktidarsız bir alan olarak gören liberal anlayışın aksine çoğulluğu, farkı ve antagonizmayı merkeze alan ama farklı kimliklerin ortak bir hegemonya mücadelesi için bir araya gelebildikleri bir siyaset önermektedir. Laclau ve Mouffe'un siyaseti çatışan öznellikler arasındaki antagonistik boyutuyla tanımlama girişiminin baş etmesi gereken asıl soru, hangi ahlaki ya da politik ilkelerin topluluğun devamını sağlayacak biçimde tarafların bir arada yaşamasına olanak sağlayacağıdır. Tarafların birbirini yok etmeden siyaset oyununa nasıl dahil olacağı ve neden bunu kabul edecekleridir. Burada karşımıza çıkan temel çözüm toplumun antagonistik olduğu ve aynı zamanda toplumsal düzenin olumsal pratikler sonucunda ortaya çıkan hegemonya boyutuyla düşünülmesi gerektiğidir. Dolayısıyla toplumsal düzeni sağladığını iddia eden bütün hegemonik projeler toplumsalın doğasında var olan

²⁷ Chantal Mouffe, “Agonistic Democracy and Radical Politics”, Pavilion Journal of Politics and Culture, 2014. <http://pavilionmagazine.org/chantal-mouffe-agonistic-democracy-and-radical-politics/> Erişim Tarihi. 20.09.2019.

²⁸ Chantal Mouffe, *Siyasal Üzerine*, s.16.

²⁹ Chantal Mouffe, *a.g.e.*, s.39.

antagonizmaları yok edemeyeceğinden krize girme durumuyla ya da farklı hegemonik projeler tarafından ortadan kaldırılma durumuyla karşı karşıyadır. Antagonistik ilişkiler yok edilemez fakat karşı-hegemonik projeler yoluyla ehlileştirilebilir.

Kurulu iktidar ilişkilerine karşı inşa edilecek demokratik devrim, farklı toplumsal öznelerin belirli bir düzenle kurmuş oldukları tahakküm, tabiiyet ilişkilerini reddederek düzenin kurucu bir dışarısı nosyonuyla yeniden kurgulanmasıdır. Mouffe demokratik devrimin yarattığı bu eğilimi Lefort'un "kesinlik işaretlerinin çözülüşü" kavramına başvurarak demokratik devrimin toplumsal yaşam alanlarına yayılması olarak görmektedir.³⁰ İlk demokratik devrim olarak ele alınabilecek Fransız Devrimi eski düzenle yeni toplumsal hak taleplerinin uyuşmadığı antagonistik bir alana gönderme yapmaktadır.³¹ Bu nedenle yeni bir toplumsal ve siyasal yapının inşasıyla sonuçlanmıştır. İşçi sınıfı deneyimleri ve 1968 sonrası yeni toplumsal hareketler de demokratik devrimin yeni boyutlarını ortaya çıkarmışlardır. Kadın hareketleri, kent hareketleri, ekoloji mücadeleleri, otoriter rejim karşıtları, ırkçılık karşıtları, etnik mücadeleler, cinsel azınlık mücadeleleri geleneksel işçi sınıfı hegemonyasına dayalı tekil bir özne figüründen daha çok bir dizi farklı mücadele pratiklerini bir araya getirmeyi hedefleyen demokratik devrim perspektifine sahiptir. Bu hareketlerin doğasını belirleyen şey tahakküm ve tabiiyet ilişkilerini sorgulamaları ve farklı mücadeleler arasında eklemleme olanaklarını ortaya çıkarmalarıdır.³² Yeni toplumsal hareketler bu yönüyle üretim ilişkilerinin dönüşümüne koşut olarak kapitalist toplumdaki yeni antagonizma biçimlerine karşıtlıkları bağlamında kurulmuşlardır. Antagonizmaların siyasetin kurucu bir unsuru olması çatışan gruplar arasında zorunlu olarak bir tür hegemonya mücadelesini gerektirmektedir. Laclau ve Mouffe'a göre halk kavramı da siyasalın neden olduğu antagonizmalara karşı örgütlenen ve hegemonyanın dışında kalmış farklı öznelliklerin eklemleme mantığı olarak karşı-hegemonya kurucu özne figürüdür. Bu açıdan kendi siyaset tanımları gereği her türden antagonizmanın agonizmaya dönüşmesinin gerekli koşulu hegemonyaya karşı örgütlenecek karşı-hegemonyadır. Başka bir ifadeyle toplumsalın çoğul yapısı içerisinde farka dayalı bir eklemleme aynı zamanda toplumsal düzenin devamlılığını sağlayacak bir bütünleşmeye ihtiyaç duyar. Halk'ın inşası farka dayalı bir eklemleme olarak toplumsalın ve siyasalın çatışmalı doğası içerisinde kurulacak hegemonyaların aynı zamanda kolektif kimliklerin agonistik boyutuna işaret eder. Halk biz/onlar şeklinde örgütlenmiş siyasal hayatın içinde bir biz yaratma sorununa verilecek yanıttır. Çünkü karşı hegemonya siyasalın ve toplumsalın devamlılığının garantisidir. Laclau ve

³⁰ Chantal Mouffe, *Siyasetin Dönüşü*, s.157.

³¹ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *age*. s.239.

³² Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *age*. s.245-46.

Mouffe açısından bakıldığında karşı hegemonya ancak halk'ın politik bedeninin inşasıyla mümkün olabilir.

Popülist Siyasetin Öznesi Olarak Halk

Laclau ve Mouffe'un geliştirdikleri radikal demokrasi kuramı ve agonistik model biz ve onlar ayrımının öznesi olan toplumsal kimliklerin olumsuzluğunu merkeze almaktadır. Biz/onlar kategorileri kimliklerin kurucu bir alanı olarak görüldüğü gibi aynı zamanda kimlikler kolektif olmak gibi bir zorunluluğa sahiptir. Dolayısıyla siyaset ancak kolektif kimlikler tarafından inşa edilen antagonistik bir alan olarak tarif edilir. Laclau ve Mouffe'a göre çatışma kolektif kimlikler arasındaki kurucu bir momente sahiptir. Kolektif kimliklerin kurucu gücü hegemonya mücadelesi içerisinde anlam kazanmaktadır. Laclau ve Mouffe kendi hegemonya kavramlarını Gramsci, Luxemburg ve Lenin'in stratejik siyaset yaklaşımlarının ve tekil bir kimliği merkeze alan özne anlayışlarının eleştirisi üzerinden geliştirmişlerdir. Buna göre hegemonya, birbirinden farklı talepleri olan tekil öznelerin mevcut hegemonik düzene karşı eklenerek karşı-hegemonya kurmalarıdır. Hegemonya kavramı bu bakımdan bir sınıfın ahlaki ve entelektüel önderliği değil tekil kimliklerin ilişkisel bir mantık etrafında ördükleri birbirine eklenen fark ve eşdeğerlilik söylemi anlamına gelmektedir. Hegemonya "önceleri yapısal belirleme tarafından yönetildiği düşünülen alanın her yerine karara-bağlanamazlar yayılmış ise, hegemonyayı karara-bağlanamaz bir zemin üzerinde verilen kararların teorisi olarak anlamak mümkün olur".³³ Bu açıdan hegemonya kavramı tekilliklerin bir araya geldiği ve önceden belirlenmemiş taleplerin bir öznellik biçimi altında toplandığı ve temsil edildiği siyaset biçimine gönderme yapmaktadır. Hegemonyanın zorunlu koşulu toplumsalın açık ve tamamlanmamış olmasıdır. Laclau'ya göre bütün siyasal ve toplumsal kurma edimlerinin olumsuzluğu nedeniyle siyasal var eden tamamlanmamışlık bir taraftan bu siyasallığın garantisidir.³⁴ Bu açıdan hegemonya ancak farklılıkları eklemeyecek pratiklerin varlığıyla mümkün olabilir. Ancak Laclau ve Mouffe'a göre hegemonyanın oluşabilmesi için farklılıkların eklenmesi yeterli değil, aynı zamanda bu eklenmenin halk ve iktidar arasında bölünmeye neden olup antagonistik olması gerekir.³⁵ Çünkü antagonizma siyasalın ve toplumun kuruluşunun esasıdır. Toplumsalın sabit kategoriler tarafından belirlenemediği varsayımına dayanan bu yaklaşım hegemonyanın ancak değişen farklı söylemlerin, taleplerin bir araya gelmesiyle ya da dağılıp parçalanmasıyla mümkün olabileceğini savunmaktadır. Halk kavramı sabit bir öze sahip olmayan ve talepler çoğulluğunu tek bir karşı hegemonyanın

³³ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, age. s.13.

³⁴ Ernesto Laclau, "Yapıbozum, Pragmatizm, Hegemonya", Yapıbozum ve Pragmatizm, (İç.), der. Chantal Mouffe, çev. T. Birkan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.80-81.

³⁵ Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, age. s.216.

örgütlenmesi için olanaklı kılan kolektif bir öznellik biçimi olarak görülmektedir.

“radikal demokrasinin görevi aslında demokratik devrimi derinleştirmek ve çeşitli demokratik mücadeleleri birbirlerine bağlamaksa, böyle bir görev, örneğin anti-ırkçılık, anti-cinsiyetçilik ve anti-kapitalizmin müşterek eklenmesine izin verecek yeni özne-konumlarının yaratılmasını gerektirir. Bu mücadeleler kendiliklerinden yondeşlik içine girmez ve demokratik eşdeğerlilikler yaratabilmek için farklı grupların kimliklerini dönüştürecek yeni bir “ortakduyu” (common sense) gereklidir. Öyle ki, bu ortakduyu sayesinde her grubun talebi öbürlerinininkiyle demokratik eşdeğerlilik ilkesi uyarınca eklenilebilir. Çünkü mesele yalnızca verili çıkarlar arasında bir ittifak oluşturma meselesi değil, tam da bu güçlerin kimliklerini dönüştürme meselesidir. İşçilerin haklarının savunulmasının kadınların, göçmenlerin ya da tüketicilerin hakları pahasına yapılmaması için bu farklı mücadeleler arasında bir eşdeğerlilik kurmak zorunludur. İşte yalnızca bu koşullar altında iktidara karşı yapılan mücadeleler hakikaten demokratikleşir.”³⁶

Laclau ve Mouffe’un hegemonyanın zorunlu olarak çatışan öznellikler arasındaki bir mücadele olarak görülmesi gerektiği fikri onların radikal demokrasi kuramıyla ve agonistik demokrasi söylemiyle uyumludur. Çünkü toplumsalın çatışmalı doğası ve çoğulcu yapısından kaynaklı olarak ahlaki-siyasi ilkeler hakkında ortaya çıkacak anlaşmazlıklar meşru ve gereklidir. Bu açıdan siyaset biz/onlar olarak ayrılmış kolektif öznelliklerin varlığına ihtiyaç duymaktadır. Elbette biz/onlar kategorileri kimliklerin rasyonel ya da özsel doğalarından kaynaklanan bir araya gelişler olarak değil, olumsal/zorunsuz bir biçimde tutkuların/arzuların toplanişu olarak tarihsel oluşumlardır. Demokratik siyasetin yapması gereken şey çatışmalı bir ortamda olumsal olarak bir araya gelen toplumsal kesimlerin tutkularını/arzularını ifade edecek kanalları açmaktır. Böyle olmaması durumu şiddetin siyasal ve toplumsal ortadan kaldıracak kadar genişlemesinin yolunu açabilir.³⁷ Siyasalın çatışmacı bir boyuta sahip olması farklı talepleri dile getiren kimlikler arasında meydana gelebilecek eklenmelerini hegemonya ve karşı-hegemonyanın kurulmasının merkezine getirmektedir. Laclau ve Mouffe’a göre çağdaş dünyada meydana gelen değişimler hegemonyanın sadece sınıf kategorilerinden oluşması gerektiği yönündeki klasik anlayışı yıkmakta ve siyasal öznelerin kimlik boyutunu dikkate almaktadır. Bu yönüyle ekonomik kategoriler üzerinden tartışılan sınıf figürü yerine çoğul, farka dayalı kimlik hareketlerini merkeze alan “halk” figürüne öncelik vermektedirler. Bunun nedeni halk figürünün tek tek öznelerin otonom alanlarını kabul eden ve aynı zamanda onların karşı-

³⁶ Chantal Mouffe, “Radikal Demokrasi: Modern Mi, Postmodern Mi?”, s.310-311.

³⁷ Chantal Mouffe, *Dünyayı Politik Düşünmek: Agonistik Siyaset*, s.28.

hegemonya mücadelesinde politik ortaklıklar inşa etmesini sağlayan bir öznellik biçimi olarak görülmesidir. Sınıf kavramının homojen ve özcü bir yanının olmasına karşın, halk figürü olumsal/zorunsuzdur. Mouffe'un belirttiği gibi halk'ın popülist siyasetin merkezi olarak görülmesi işçi sınıfının taleplerinin görmezlikten gelinmesi olarak görülmemelidir. Esas sorun "sınıf özcülüğüne" düşmeksizin toplumsal mücadelelerin çoğulluğunu kavramak ve ayrıcalıklı bir özneye odaklanmaksızın farklı alanlardaki tabiiyet ilişkilerini eklemlenecek popülist siyasetin ortaya çıkmasını sağlamaktır.³⁸ Popülist siyaset ancak onu inşa edebilecek bir öznellik üretimi ile mümkün olabilir. Bu anlamıyla popülist siyasetin öznesi olarak ele alınan halk toplumsalın parçalanmış ve çatışmalı koşullarında hegemonik pratikler yoluyla söylemsel olarak kurulacak bir özne figürüdür. Ve halkın inşası toplumsalın ve siyasalın çatışmalı koşulları altında siyasetin nasıl mümkün olabileceğiyle ilgilidir.

Ernesto Laclau'nun *Popülist Akıl* çalışmasının merkezi tartışmasını popülist bir siyasetin olanakları ve kolektif bir kimlik olarak halkın nasıl inşa edileceği sorunsalı oluşturmaktadır. Popülizm siyasal elitler tarafından halkın doyurulmamış taleplerini merkeze alan ve halkın çıkarlarını gözetken bir tür siyaset yapma biçimidir. Bu açıdan popülist siyaset toplumsalın parçalanmışlığını ve çatışmanın antagonistik boyutunu açığa çıkararak biz/onlar arasındaki politik sınırları belirleyen ve elitlere karşı halkın taleplerini merkeze alan söylemsel bir strateji olarak görülmelidir. Bu nedendir ki popülizmin ideolojik bir tutarlılığı ve önsel bir kalkış noktası yoktur.³⁹ Nesnel koşullara verilmiş bir cevap niteliği taşımaktadır. Başka bir deyişle popülizm verili ideolojik ve politik tutumların bir ifadesi olmadığından siyasi pratikler ve bir dizi eklemlenmeler yoluyla kurulmuş popülist bir özne biçiminin varlığıyla mümkün olabilir.⁴⁰ Son yıllarda kürenin farklı coğrafyalarında ortaya çıkan sağ-sol popülist hareketler/partiler esas olarak elitler/iktidar sahipleri tarafından halkın doyurulmamış taleplerinin karşılamasını amaçlayan siyasal hareketlerdir. Mouffe iktidar sahiplerinin toplumsal talepleri karşılama konusunda girmiş oldukları krizin çözülememesi ve hegemonyanın sürdürülememesi durumunu "popülist moment" olarak tarif etmektedir. Benzer bir biçimde Laclau'da bu süreci hegemonyadan diğerine geçişte radikal bir kırılmanın ortaya çıkması olarak görmektedir. Radikal kırılma hegemonya ya da popüler kimliğin dağılıp parçalanması değil hegemonya kurmayı sağlayan eklemlenici pratiklerin ve eklemlenme zeminlerinin başkalaşmasıdır. Hegemonik kriz bu sebeple "halk" inşa etmenin

³⁸ Chantal Mouffe, *Sol Popülizm*, s.15.

³⁹ Chantal Mouffe, *Sol Popülizm*, s.23.

⁴⁰ Ernesto Laclau, "Popülizm: Bir Ad Ne İçerir?", çev. Hayriye Özen, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*. sayı: 1, 2011, s.136.

ön koşuludur. Halk bu bağlamda tarihsel bir aktör olarak yeni koşullar içinde oluşan çoğul taleplerin birleştirilmesinin bedeni haline gelmektedir.⁴¹

“politik ve sosyoekonomik dönüşümlerin baskısı altında, hakim ideoloji-giderek çoğalan- doyurulmamış taleplerden dolayı istikrarsızlaştırıldığında bir “popülist moment”ten söz edilebilir. Bu tür durumlarda, mevcut kurumlara var olan düzeni müdafaa etmeye çabaladığında halkın bağlılığını sağlamada başarısız olurlar. Sonuç olarak bir hegemonik oluşumun toplumsal temelini sağlayan tarihsel blok parçalarına ayrılır ve bunun neticesinde, adaletsizle malul toplumsal bir düzeni yeniden yapılandırabilmeye mahir yeni bir kolektif özneyi -halk- inşa etme ihtimali ortaya çıkar”⁴²

Laclau'ya göre popülizm farklı toplumsal öznelerin politikaları ve ideolojileri farklı olduğu için değil bu kesimler arasında belirli bir eklemleme mantığı ortaya çıktığı için popülist bir hareket olarak görülebilir.⁴³ Laclau'nun eklemleme kategorisi 1970'lerden beri etkili olan Althusserci yapısalcılığın ekonomik, politik ve ideolojik alanlar arasındaki ontik sınırlar veya son kertede görece özerklik yaklaşımından farklı olarak hiçbir ideolojik, politik ve ekonomik kategorilere öncelik tanımayan ontolojik bir kalkış noktasına sahiptir. Popülizm bu açıdan toplumsal bir gruptan daha çok küçük birimlerin ideolojik, politik ve ekonomik olarak sabit kategoriler yoluyla kurulması olarak değil bu kategoriler arasındaki eklemleme düzeylerine vurgu yapan ontolojik bir kategoridir.⁴⁴ Laclau'ya göre toplumsal alanı bütünlüklü bir yapı olarak gören Rousseau, Hegel ve Marx gibi düşünürlerin göremediği şey; siyasal ve toplumsal alan arasında sınıf, genel irade türündün bir tamlığın söz konusu olmadığıdır.⁴⁵ Bu nedenle kimlikler ancak kendisiyle başkaları arasındaki sınırların neler olduğunu belirleyerek oluşurlar. Bu sınırların belirlenmesi aynı zamanda nötr bir özellik göstermez ve dışlamayı varsayar. Sınır çizmek ve farkların neler olduğunu belirlemek antagonistik bir boyuta sahiptir. Bu açıdan sınır çizmek hem ne olduğumuzu hem de ne olmadığımızı tanımlamanın koşulu olarak bütünün nasıl inşa edileceğini gösteren bir dışarısına göndermede bulunur.⁴⁶ Laclau bu yaklaşımını temellendirmek için Saussure'un yapısalcı dil biliminden yararlanmaktadır.

“dil (ve demek ki bütün anlamlandırma sistemleri) bir farklar sistemidir, dilsel kimlikler -değerler- tümüyle bağıntısaldır ve,

⁴¹ Ernesto Laclau, *Popülist Akıl Üzerine*, çev. N. B. Çelik, Epos Yayınları, İstanbul, 2007, s.249.

⁴² Chantal Mouffe, *Sol Popülizm*, s.23.

⁴³ Ernesto Laclau, “Popülizm: Bir Ad Ne İçerir?”, s.136.

⁴⁴ Ernesto Laclau, “Popülizm: Bir Ad Ne İçerir?”, s.136.

⁴⁵ Ernesto Laclau, *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*, çev. E. Başer, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.97.

⁴⁶ Ernesto Laclau, *Popülist Akıl Üzerine*, s.88.

sonuç olarak, her tekil anlamlandırma eyleminde, ayrılmaz bir şekilde dilin tamamı iş başındadır. Demek ki bütünlük, burada, özsel bir gerekliliktir –eğer farklar bir sistem oluşturmasaydı, hiçbir anlamlandırma mümkün olmayacaktı. Anlamlandırmanın mümkünlüğü sistemde, sistemin mümkünlüğü de kendi sınırlarında yatar işte bütün mesele.”⁴⁷

Kimlikler her zaman eksik bir alanda inşa edildiğinden temsilin kendisi mümkün olmamakla birlikte, toplumsal kimliklerin eklemelenmesi söz konusu olabilir. Popülizm bu eklemelenme sürecinin kendisidir.⁴⁸ Popülizm aynı zamanda çoğul bir toplumda biz/onlar arasındaki antagonistik çatışmaların varlığını kabul etmekle başlayarak bir biz yaratılmasını ve siyasetin mümkün olmasını sağlar. Bu sebeple popülizmin olmadığı koşullar aynı zamanda siyasetin olmadığı koşullardır. Siyasetin olmadığı koşullar ise antagonistik çatışma içerisinde tarafların birbirlerini yok edebileceği siyasalın alanına girildiğini gösterir. Öyleyse siyasetin yani toplumun çatışmalı koşullarında bir düzenin nasıl kurulacağı sorunsalı ortaya çıkar. Halk'ın inşası siyasalın çatışmalı koşulları altında siyasetin oluşmasının ön koşuludur. O halde bir halk nasıl inşa edilir? Laclau'ya göre bir halk inşa etmek, farklı toplumsal kimlikler arasındaki eklemelenme sürecini ele almak aynı zamanda toplumsal bağları geliştiren “talep” kategorisini incelemek anlamına gelmektedir.⁴⁹ Laclau'da talep kavramı “rica” ve “bir isteği bir iddiayı” başkalarına empoze etmek anlamına gelmektedir. Başlangıçta sisteme yönelik ricalar biçiminde iletilen talepler sistem tarafından karşılandığında toplumsalda bir değişime neden olmaz ya da ricalar tekil sorunları içeriyorsa esaslı bir değişime neden olmaz. Birçok tekil talebin sistem tarafından karşılanamaması durumu talepleri farklı olan toplumsal grupları bir araya getirecektir. O zaman çoğul talepler toplumsal kimliklerin eklemelenmesi bir ortak mücadele alanı yaratacak yegane temeli oluşturabilir. Talepler toplumsal düzene yönelik isteklerdir ve hiçbir düzen toplumsal taleplerin tümünü karşılayamaz. Bu perspektif aynı zamanda toplumun çoğul yapısının herhangi bir bütünlüğe kavuşturulmayacağını ve toplumsal düzenin çatışmalı doğasının bir tamlık olarak kurulamayacağını savunmaktadır. Toplumun çatışmalı ve çoğul yapısı gereği taleplerin karşılanamaması durumuna karşılık taleplerin farklı taleplerle bütünleşmesi ve kolektif bir öznelliğe dönüşmesi olasıdır.

“bütün talepler doğaları gereği belli bir kurulu düzene yöneltilmiş istekler olduklarına göre, talep (eklemelenme) bu düzenle, onun hem içinde hem de dışında olması itibarıyla, kendine özgü bir ilişki içindedir. Düzen talebi tamamıyla özümleyemeyeceği içindir ki, kendini tutarlı bir bütünlük olarak kuramaz; buna karşılık

⁴⁷ Ernesto Laclau, *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*, s.96-97.

⁴⁸ Ernesto Laclau, “Popülizm: Bir Ad Ne İçerir?”, s.137.

⁴⁹ Ernesto Laclau, a.g.e., s.137

talep, eğer “sisteme” istek olarak kaydedilebilir olan herhangi bir şeyde somutlaşacaksa belli bir tür bütünleşmeyi gerektirir”⁵⁰

Taleplerin karşılanmaması durumu toplumsalın ikiye bölünmesine neden olur. Bu durum popüler özne olarak halkın inşasının olanaklılığını yaratır. Doyurulmamış taleplerin çoğalması sistemin ve hegemonyanın krize girmesine neden olur.

“belli bir semtte yaşayan bir grup insan ikamet ettikleri semtten çoğunun çalıştığı semte ulaşımında kullanacakları bir otobüs hattı istemektedirler. Belediyeye bu isteklerini bildirdiklerini ve isteklerinin karşılandığını varsayalım. Burada şu yapısal özellikler vardır: 1) toplumsal bir ihtiyaç *rica* biçimini alır- yani, talep sahiplerinin kendi çabalarıyla değil karar verme yetkisi olan diğer bir meciye başvurmaları yoluyla karşılanır; 2) bir ricanın dile getirilmesi daha yüksek merciinin karar verme yetkisinin hiçbir biçimde sorgulanmadığını gösterir- yani tamamıyla talep kelimesinin ilk anlamının içindeyizdir; 3) talep kendi içinde kapalı tam bir taleptir- aysbergin görünen yüzü veya formüle edilmemiş çok çeşitli taleplerin sembolü değildir. Bu üç özelliği bir araya getirirsek şu önemli sonucu formüle edebiliriz: talebin tam olduğu ve tek başına tatmin edilebildiği bu tip ricalar toplumsalda bir uçurum veya bir sınır oluşturmazlar. Tam tersine, toplumsal aktörler, tüm sürecin dile getirilmemiş bir varsayımı olarak, her bir aşamasının meşruiyetini kabul ederler: hiç kimse ne rica etme hakkını ne de karar verme merciinin karar hakkını sorgular. Her bir aşama oldukça kurumsallaşmış toplumsal içkinliğin bir parçasıdır (veya farklı bir noktadır)”⁵¹

Laclau bu farklılık modelinin kendisi tarafından açığa çıkarılan toplumsal mantıkları “*farklılık mantıkları*” olarak görmektedir. Böylesi bir toplumsal kurguda bütün talepler çatışma ögesi olmaksızın işleyen bir mantık tarafından yönlendirilir. Laclau’ya göre istenilen talebin reddedildiği durumda, farklı taleplerin varlığı toplumsal talepleri eklemleyecek bir talepler çoğulluğu ortaya çıkarır. Tek bir talebin karşılanmadığı durumlarda mevcut koşulları değiştirecek bir öznelik ortaya çıkmaz. Ulaşım talebi su, konut, okul vb. taleplerle birleştiği zaman bir çeşit dayanışma ilişkisi ortaya çıkacaktır. Bu dayanışmanın temelini taleplerin pozitif farklılıkları değil, negatif boyutu oluşturacaktır. Laclau’ya göre taleplerin negatif bir boyutta ortaya çıktığı, farklı toplumsal taleplerin aynı alanda eklemlediği bu durum popülizmin ilk koşuludur. Popülizmin bu bağlamda farklılık mantığının eşdeğerlik mantığına dönüşmesi anlamına gelir. Dolayısıyla farklı taleplere rağmen negatiflik

⁵⁰ Ernesto Laclau, *Popülist Akıl Üzerine*, s.9.

⁵¹ Ernesto Laclau, “Popülizm: Bir Ad Ne İçerir?”, s.137.

temelinde işleyen bütün taleplerin bir araya gelme eğilimi taşıdığı “eşdeğerlik zincirinin” oluşması durumu ortaya çıkmaktadır.⁵² “Farklılık mantığının” geçerli olduğu durumda özne demokratik özne iken, farklı demokratik taleplerin “eşdeğerlik mantığı” tarafından ortaya çıktığı durumlarda özne figürü *popüler özne*’dir. Popüler özne figürü eşdeğerlikler arasındaki içsel bir boşluğa, yokluğa göndermede bulunur. Bu yönüyle eşdeğerlik mantığının ortaya çıkması ve taleplerin reddi iki farklı toplumsal kesimi olanaklı kılar; toplumsalı iktidar ve mağdurlar olarak iki farklı kampa böler.⁵³ Bu durum toplumsalın ve siyasalın kurulmasının temelinde yatan antagonistik ilişkilerin üretilmesinin koşulu olarak söylemsel alanın da ikiye ayrılması anlamına gelmektedir.⁵⁴ Antagonizma ve popüler özneliğin oluşumu salt farklılıklar üzerinden değil talepler arasındaki eşdeğerlik zincirleri üzerinden de kurulabilir. Laclau ve Mouffe’un hegemonya olarak adlandırdıkları süreç eşdeğerlik zincirlerinin kurulmasıdır. İktidar ve halk arasındaki bu içsel ayrılık ancak boş gösterenlerin varlığına bağlıdır. Eşdeğerlik zincirinin kurulması pozitif farka değil negatif boş gösterene gönderme yapar. Boş gösteren eşdeğerlik zincirlerinin kurulmasını sağlayan içsel sınırı ortaya çıkarır. Boş gösterenlerin politik kimliklerin kuruluşunda merkezi bir hal almasının esas nedeni bir tamlığın yokluğudur. Eşdeğerlik zincirlerinin kurulmasını sağlayan talepler farklı hegemonya mücadeleleri içerisinde anlam kazanmaktadır. Hegemonya mücadelesi içerisindeki farklı taleplerin farklı antagonistik projelere eklenme potansiyeli –kısmı özerklik alanı elde etmesi- popüler gösterenlerin yüzergeçer gösterenlerin oluşmasını beraberinde getirir. Laclau popülizmin bu kategoriler üzerinden anlaşılması gereken ontolojik bir kavram olduğu konusunda ısrarcıdır.

“popülizme ancak popüler bir özne oluşturan bir dizi siyasi-söylemsel pratiğin olduğu bir durumda sahip olabiliriz ve böyle bir öznenin ortaya çıkmasının koşulu, daha önce gördüğümüz gibi, toplumsal alanı iki kampa bölen içsel bir sınırın inşasıdır. Ancak bu bölünmenin mantığı, bildiğimiz üzere, bir dizi toplumsal talep arasında eşdeğerlik momentinin taleplerin farklı doğalarının önüne geçtiği bir eşdeğerlik zinciri yaratılmasıyla dikte edilir. Son olarak, eşdeğerlik zinciri tamamıyla rastlantısal bir araya gelmelerin sonucu olamaz, zinciri bir bütün olarak anlamlandırarak ona tutarlılık kazandıracak bir elementin ortaya çıkmasıyla pekiştirilmelidir. Bu element bizim *boş gösteren* olarak adlandırdığımız şeydir”⁵⁵

⁵² Ernesto Laclau, a.g.e., s.138.

⁵³ Ernesto Laclau, a.g.e., s.139.

⁵⁴ Oliver Marchart, *Post-foundational Political Thought: Political Difference in Nancy, Lefort, Badiou and Laclau*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2007, s.140.

⁵⁵ Ernesto Laclau, a.g.e., s.142.

Laclau ve Mouffe'a göre eşdeğerlik zincirleri oluşturmak farklılıkların tek bir kimlik etrafında örgütlenmesi değildir; aksine içsel farklılıkların var olduğunu kabul ederek kolektif bir iradenin yaratılmasıdır. Kolektif olanın inşası en nihayetinde biz/onlar ayrımının politik sınırlarını belirlemeye olanak sağlar. Halk inşa etmek bu nedenle politik sınırların neler olduğunu tayin etmek anlamına gelmektedir.⁵⁶ Halk inşa etmek toplumsalın sembolik olarak ikiye bölünmesini yaratır. Bir tarafta talepleri doyurulmamış toplumsal aktörler; diğer tarafta talepleri karşılamayı reddeden iktidar sahipleri. Bu nedenle halk çoğul taleplerin karşılanmadığı koşul altında politik sınırların inşası yoluyla kurulan bir öznellik olarak ancak politik mücadelenin içerisinde inşa edilebilir ve bu yönüyle olumsaldır. Başka bir ifadeyle halk hegemonik mücadelesinin boyutu ve koşulları içinden doğar ve farklı birçok alternatifi içinde barındırır. Hegemonya mücadeleleri antagonistik bir toplumda farklı toplumsal gruplar arasındaki iktidar mücadelelerini yansıtmaktadır. Laclau ve Mouffe'a göre hegemonya tek bir merkezi talebin ya da tek bir merkezi sınıfın çıkarları etrafında değil, taleplerin negatif bir boş gösterenler içerisinde olduğu çoğul istekler arasında kurulacak eşdeğerlik zincirleri etrafında örgütlenir. Hegemonya mücadelesinin popüler bir özne olarak halk figürüyle düşünülmesinin temelinde de çoğul taleplerin homojen olmayan yoldan çözüme kavuşturulması fikri vardır. Çünkü halk eşdeğerlik mantığının hakim olduğu homojenliğe veya politik kimliklerin heterojenliğine indirgendiğinde yahut tam anlamıyla eşdeğerlik olarak görüldüğünde eşdeğerlik zinciri ortadan kalkar ve homojen, farklılıkları kalmayan kitleye dönüşür ki bu durum popüler öznenin sonuna işaret etmektedir.⁵⁷ Laclau'ya göre Kemalist halkçılık anlayışı tam da eşdeğerlikleri ortadan kaldıran, içsel farklılıkları yok sayan ve populist kimliğin temeli olan heterojenliği homojen bir birliğe indirgediğinden dolayı popüler bir özne sorununa cevap üretmez.⁵⁸ Laclau ve Mouffe halk kavramını verili bir toplumsal kategoriye bir veri olarak değil politik bir öznellik olarak görmemiz gerektiğini söylemektedir. Bu nedenle "bir eşdeğerlik zinciriyle yaratılan kolektif bir irade olarak halk, tüm farklılıkların şu veya bu şekilde bir bütünlüğe indirgendiği homojen bir özne değildir".⁵⁹ Halk kavramının politik yönünü açığa çıkaran şey toplumsal heterojenliğin kurucu rolüdür. Heterojenlik mutlak bir farklılığa değil eşdeğer talepler arasındaki negatif içeriğe göre düşünülmelidir. Bu yönüyle toplumsal özne mutlak birlikten çok, geçişken bir yokluk üzerinden anlaşılmalıdır. Özne ancak tam anlamıyla kurulamadığı ölçüde heterojen özelliğe sahiptir.

"heterojenlik, saf çoğulluk ya da çokluk demek değildir, çünkü bu sonuncusu, kendi öğelerinin toplamının tam pozitifliğiyle uyumludur. Benim anladığım anlamda heterojenlik, kendi

⁵⁶ Chantal Mouffe, *Sol Popülizm*, s.73.

⁵⁷ Ernesto Laclau, *Popülist Akıl Üzerine*, s.221.

⁵⁸ Ernesto Laclau, *a.g.e.*, s.229.

⁵⁹ Chantal Mouffe, *Sol Popülizm*, s.72.

tamamlayıcı özelliklerinden biri olarak bir *eksikli varlık* veya *başarısız birlik* olma boyutunu taşır. Eğer heterojenlik bir yandan nihai olarak daha derin bir homojenliğe indirgenemezse, öte yandan da basitçe bulunmayan değildir, *bulunmayan olarak bulunandır*. Birlik, kendini yokluğunda gösterir".⁶⁰

Laclau'ya göre halkın inşası popülist aklın kuruluşuna gönderme yapmaktadır. Popülist akıl politik akılla özdeş bir kategori olarak görülmektedir. Bu açıdan popülist akıl, grupların sosyolojik temeline değil taleplerin eşdeğerlik zincirleri oluşturmasına bağlı olarak ortaya çıkan politik bir kategoridir. Popülist aklın inşası bu açıdan siyasetin sonuna işaret eden, antagonizmaları yok sayan rasyonellik türünden farklı olarak evrenselliğin tekilliği ve tekilliğin evrenselliği üzerinden temellendirilen bir siyaset anlayışına sahiptir. Halkın inşası adlandırma ve olumsuzluk arasındaki ilişkiyi dikkate almak zorundadır. Adlandırma toplumsal aktörlerin kendilerini önsel bir kalkış noktasından temellendirdikleri bir alan üzerinde işlediğinde keyfi bir yöne sahiptir. Oysaki adlandırma eşdeğerlik zincirleri kuracak tarzda toplumsal taleplerin çoğulluğu tarafından kurulduğunda halk kategorisinin kurulmasında merkezi bir yere sahiptir.⁶¹ Laclau için halkın inşası aynı zamanda bilişsel/duygusal bir yatırım gerektirir. Duyguların üretimi 19. yüzyıl kitle kuramcılarının rasyonel bir toplumsal aktör oluşturmanın önündeki engel olarak gördükleri şeydir. Popüler kimliklerin eklemeli olduğu noktada duygunun ve anlamlandırmanın tam anlamıyla örtüşmesi durumu ortaya çıkar. Bu açıdan popülist hareketler ahlaki ve rasyonel öznelerin kolektif bir toplanişu olarak değil aksine tutkuların/duyguların ortaklıkları olarak görülmelidir. Bu yönüyle kimlikler rasyonel ya da ahlaki bir tamlık üzerinden değil aksine özsel doğalarının yokluğu ve duygulanımsal boyutlarının yarattığı ilişkisellik üzerinden ele alınmalıdır.⁶² Bu, kimliklerin ya da halkın nereye gideceği belli olmayan irrasyonel bir boyutu olduğu anlamına gelmemelidir. Aksine özcü olmayan ama aynı zamanda ortak kolektif bir irade etrafında toplaşan kimliklerin özne biçimi olarak halk figürünün rasyonel ve özcü kategorilerle anlaşılacağı anlamına gelir. Bu nedenledir ki toplumsal aktörler duyguların kristalize oluşuyla bir öznellik biçimi kazanırlar. Halk bu boyutuyla duyguların yaratımına dayanan bir başıboşluk olarak değil belli bir hegemonik projenin karşısına dikilen bir özne biçimi ve liderlik olarak görülmektedir. Halk bu açıdan önceden var olan pasif bir kimlik olarak değil hegemonya mücadeleleriyle ortaya çıkan aktif bir öznellik biçimidir.⁶³

⁶⁰ Ernesto Laclau, *Popülist Akıl Üzerine*, s.244.

⁶¹ Ernesto Laclau, *a.g.e.*, s.248

⁶² Chantal Mouffe, *Sol Popülizm*, s.82.

⁶³ Simon Tormey, "Ernesto Laclau (1935-)and Chantal Mouffe (1943-)", From Agamben to Zizek: Contemporary Critical Theorists, (İç.), ed. Jon Simons, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2010, 152-153.

Halk popülist siyasetin oluşumunda farklı taleplerin temsilini sağlayacak bir özne olarak görülmektedir. Laclau ve Mouffe temsil kavramını toplumsal öznelerin içsel farklılıklarını yok sayan bir kavram olarak ele almakla birlikte temsilin reddi anlayışını savunmazlar. Temsil ve eklemlenme kavramını farklı dönemlerde ön plana çıkarırlar. Halk kavramı eklemlenme ve temsil siyasetinin merkezindeki bir kavram olarak sunulur. Temsil parçalanmış siyasal kimliklerin ortak bir liderlik etrafında örgütlenme olanaklarını simgeler. Buna karşın toplumsalın bütünlüklü ve rasyonel zemininin olmaması nedeniyle temsil, bütünün temsili olmaktan daha çok kısmi temsiller olarak ortaya çıkar.⁶⁴ Mouffe popülist siyasetin lider olmaksızın düşünülmesi, fakat bu liderin otoriter bir lider olmaktan çok “eşitler arasındaki birinci” olarak düşünülmesi gerektiği fikrinde ısrarcıdır.⁶⁵ Halkın inşası rasyonel olmaktan daha çok duyguların ortaklaşması boyutuna bağlı olduğundan karizmatik lider duyguları harekete geçirebilmede ve kolektif iradeyi ortaya çıkarmada etkili olabilir. Bu durum liderin zorunlu olarak dikey, hiyerarşik olması gerektiği anlamına gelmez. Kolektif siyasal bir beden oluşturma temsilin siyasal ufkunda açığa çıkar. Bu açıdan hegemonya siyaseti, temsil mekanizmalarını öznelerin eklemlenme mantığı olarak görmekte ve onların temsil yoluyla karşı-hegemonya kuracağı gerçeğine dayanmaktadır. Dolayısıyla “Halk” popülist bir siyasetin varlığıyla bir bedene kavuşabilir.

73

Sonuç Yerine

Laclau ve Mouffe’un siyasal teorilerinde bir boşluk olarak görülen antagonizmaların nasıl agonizmalara dönüşeceği sorusuna cevap aranacak yer halkın politik kimliğinde açığa çıkmaktadır. Halkın inşası siyasalın merkezinde yer alan biz/onlar ayrımının kurulmasının koşuludur. Bu yönüyle Laclau ve Mouffe’un halk kavramı bir yandan belirli bir hegemonya içerisinde kurulan biz/onlar ikiliğine denk düşen; diğer yandan ise ortak sembolik mekanı paylaşan ve aralarında belirli türden ortak zemine sahip olanların agonistik türden ilişkiler kurabildiği öznellik biçimidir. Çünkü hiç bir siyasal sistem toplumsal talepleri tam anlamıyla doyurabilecek koşulları yaratamaz. Çoğalan taleplerin kristalize olması çatışan özneler arasında meydana gelecek antagonizmaların oluşumunu olanaklı kılar. Dolayısıyla farklı talepler etrafında bir tür eklemlenme yaratacak özneler popülist siyasetin ortaya çıkmasına ve toplumsalın/siyasalın biz/onlar biçiminde bölünmesine neden olmaktadır. Mouffe’un “popülist moment” olarak adlandırdığı durum toplumsalın içsel bir sınır oluşturacak biçimde ikiye bölünmesi ve karşılanmamış taleplerin eşdeğerlik zincirleri oluşturarak popülist siyasetin öznesi olarak halkın kuruluşuna göndermede bulunmaktadır. Bu nedenle halkın kuruluşu, söylemsel

⁶⁴ Andy Knott, “Laclau’da ve Hardt ve Negri’de Temsil ve Siyasal Mekan”, s.285-286.

⁶⁵ Chantal Mouffe, *Sol Popülizm*, s.80.

olarak inşa edilmiş “onlara” karşı bir liderlik etrafında eklemleme ile mümkün olabilir. Halkın popüler bir özne olarak ideolojik ve politik herhangi bir özünün olmaması ve farklı toplumsal talepleri bir araya getirerek biz adına konuşması antagonistik siyasetin yeniden üretilmesinde merkezidir. Antagonistik siyaset biz/onlar arasındaki içsel farklılıkların neler olduğunu açığa çıkaran “kurucu dışsal”⁶⁶ olarak bizi, onlardan ayırt eden şeyin neler olduğunu belirlemeye iter. Kurucu dışsal ile kastedilen bütün kimliklerin ilişkisel olduğu ve kimliğin kuruluşunun ön koşulunu belirleyen farklılığın aynı zamanda “içerdekini” “dışarıdan” ayırt edecek bir ötekine her zaman ihtiyaç duyacağıdır.⁶⁷ Dolayısıyla kolektif kimlikler de kendi varlık koşullarını olanaklı kılan “onların” inşası yoluyla “bizim” kuruluşunu mümkün kılabilirler. Biz/onlar arasında kurulacak politik sınırların neler olduğunu belirlemeksizin hegemonya ve karşı-hegemonya inşa etmek mümkün değildir. Buna karşın herkesin herkesi yok edeceği dost/düşman oyununu, farklı olanların meşruluğunu kabul eden muhalifler arasındaki çatışmaya nasıl dönüştüreceğimiz esas sorunsalı oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle mesele, ortak zemini paylaşan toplumsal kimlikler arasında bir konsensüs olup olmayacağıdır. Halk'ın inşası esas olarak ortak sembolik alanı paylaşan grupların rasyonel-ahlaki ilkeler etrafında uzlaştıkları bir konsensüs olarak değil aksine zamanla değişen olumsal/zorunsuz ilişkiselliğin sonucunda ortaya çıkmış performatif bir birliktelik olarak görülebilir. Antagonizmalar agonizmalara dönüşebileceği gibi aralarında agonistik ilişkiler olan kimlikler zamanla antagonistik boyuta gelebilirler. Halkın olumsallığı antagonizmaların zamanla agonizmalara dönüşmesini olanaklı kılacak bir hattın oluşumuna kapı aralar.

Halkın inşası politik sınırların çizilmesini zorunlu bir aşama görmeye birlikte halk içsel farklılıkları olmayan bütünleşmiş ya da kaynaşmış bir kütle değildir. Halkın olumsal/zorunsuz olduğu; bütünlüklü ve kaynaşmış olmadığı gerçeği bu bileşimin sürekli değişebileceği gibi mantıksal bir sonuç doğurur. Bu açıdan sınıf kavramından farklıdır. Laclau ve Mouffe açısından sınıf kategorisi öznelerin çoğul taleplerini görmezlikten gelen kör bir kavramdır. Halk ise farklı gruplara değil, talepleri çeşitli olan öznelere göndermede bulunmaktadır. Farklı taleplerin eşdeğerlilik zincirleri oluşturacağı bir özne olarak halk, toplumun politik bir yansıması şeklinde ortaya çıkar. Halk farklı taleplerin pozitif içeriklerine göre değil, negatif boş gösteren özelliğine göre eklemleyici bir kategoridir. Bu açıdan halk eşdeğerlik zincirleri ile ortaya çıkan bütünlüklü bir kimlik değil, aksine farklılıkların kendilerini ifade edebilecekleri kanalların olduğu popüler bir öznedir. Halkı politik bir özne haline getiren şey ideolojik, politik amaçları aynı olanların bir liderlik etrafında örgütlenmesi değil, aksine

⁶⁶ Henry Staten tarafından Jacques Derrida'nın “eklenti”, “iz” ve “différance” kavramlarından yararlanılarak geliştirilen Kurucu dışsal kavramı kimliğin oluşumunun koşulunun farklılığın yaratılmasıyla doğrudan ilişkili olduğu gerçeğine göndermede bulunmaktadır. Bkz. Chantal Mouffe, *Siyasal Üzerine*, s.23.

⁶⁷ Chantal Mouffe, *Dünyayı Politik Düşünmek: Agonistik Siyaset*, s.25.

bu ortaklıkların herhangi bir özsel kimliğe dayanmadan olumsal olması ve farklılıkların eklemenebilmesidir. Bu açıdan halk çoğulluğun koşulları altında ortaya çıkan antagonizmaların tarihsel, bağlamsal ve olumsal bir biçimde agonizmalara dönüştüğü bir özne biçimidir. Aralarında herhangi bir ortaklıkları olmayanların bile bir ortaklık inşa etmeleridir. Elbette Mouffe'un tartıştığı bağlamıyla liberalizmin etik-politik değerleri olarak görülen eşitlik ve özgürlük bu ortaklığın zeminini oluşturmaktadır. Ancak eşitlik ve özgürlük kavramları üzerinde anlaşmak nasıl bir eşitlik ve nasıl bir özgürlük konusunda anlaşmaları anlamına gelmemelidir. Eşitlik ve özgürlük bağlamında bir araya gelecek grupların oluşturacağı eşdeğerlik zincirleri karşı hegemonik bir özne olan halkın politik bedeninde temsil edilecektir. Laclau ve Mouffe'un halkı temsil ve liderlik kavramları etrafında kurmalarının temelinde de bu kaygının yattığını söylemek mümkündür. Halk talepleri farklı olan ama ortak değerlerde anlaşmış hasımların ortak bir lider etrafında olumsal olarak bir araya geldiği bir öznellik. Bu durum siyasalın doğasında var olan antagonizmaların yok edilmesine değil, agonistik olarak bir araya gelmiş olanların kendi etik-politik değerlerinin karşısı olanlara karşı antagonistik bir ilişkinin kurulmasının zorunluluğuna işaret etmektedir.

Laclau ve Mouffe'un halk kavramı kimliklerin antagonistik boyutuyla var olabileceğini ve farklılıkların bu yolla hegemonya ve karşı hegemonya biçiminde örgütlenmiş kolektif kimliklere dönüşebileceğini göstermektedir. Halk ancak aralarında antagonistik ilişkilerin olduğu ve sınırların çizildiği bir ortamda farklılıkların eklemenebilmesi olarak ortaya çıkabilir. Halkın inşası toplumsalı biz/onlar biçiminde (halk ile elitler) ikiye bölen ve politik sınırların çizilmesini olanaklı kılan bir öznellik oluşumdur. Halk çatışan öznellikler arasındaki konumlanışı nedeniyle siyasalın ve toplumsalın devamlılığının garantisidir. Elbette halk olumsal/zorunsuz pratiklerin gelip geçici ve sağlam olmayan eklemenebilmesi olarak eklemene kimliklerin sürekli gelip geçici bir toplandıdır. Halkın bu yönlü kavranışı kimliklerin olumsal olarak kurulmuş olduğu gerçeğini dikkate alarak dost/düşman kategorilerinin zamanla dönüşebileceğini ve halkı oluşturan bileşimin değişebileceğini göstermektedir. Halkın bu yönlü inşası siyasalı mümkün kılan çatışmaların ebedi bir döngü şeklinde tekrar edeceğinin göstergesidir. Çatışma toplumsalın ve siyasalın kuruluşunda merkezi bir kategoriyse sorulması gerek soru siyasal düzenin nasıl kurulacağıdır. Özellikle Mouffe'un siyasal ve siyaset arasında yapmış olduğu ayırım bu sorunun üstesinden gelmeyi olanaklı kılacak bir teorik çerçeve çizmektedir. Siyasal, antagonizmaların varlığına gerek duyar; buna karşın siyaset ise bu antagonizmaların varlığını kabul etmekle birlikte bir düzenin kuruluşunu içerir. Laclau'nun popülizm çözümlemesi ile siyaset arasında kurmuş olduğu bağlantı popülizmin siyasetle özdeş bir kavram olduğunu göstermektedir. Öyleyle popülüst olmayan bir toplumsal düzen kurulamaz. Halk bu açıdan siyasetin yani bir düzenin kurulmasını garanti altına alacak bir öznellik olarak görülmektedir. Siyasal ve toplumsalı olanaklı kılan

RADİKAL DEMOKRASİ VE POPÜLİST SİYASETİN ÖZNESİ OLARAK HALK'IN İNŞASI
Aykut AYKUTALP

antagonizmaların yok edilemezliği kabul edildiğinde karşı-hegemonik bir özne olarak halk belirli türden antagonizmalara karşı örgütlenmiş ve aralarında ortaklıkları bulunanların agonistik olarak bir araya gelebildiği bir özne olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

- Arditi, Benjamin, "Post-Hegemonya: Olağan Post-Marksist Paradigmanın Dışında Siyaset", *Radikal Demokrasi: Kitlenin Biyopolitikası Halkın Hegemonyası (İç.)*, der. A. Kioupkiolis, G., Katsambekis, çev. E. Kartal, H. Doğan, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, 29-68.
- Çelebi, Aykut, "Siyaset Kaderimizdir": Carl Schmitt ve "Siyasal Kavramı", *Siyasal Kavramı (İç.)*, Carl Schmitt, Metis Yayınları, İstanbul, 2006, 9-19.
- Habermas, Jürgen, "Demokrasinin Üç Normatif Modeli", *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması (iç)*, der. Seyla Benhabib, çev. Z. Gürata, C. Gürsel, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 1999, 37-50.
- Knott, Andy, "Laclau'da ve Hardt ve Negri'de Temsil ve Siyasal Mekan", *Radikal Demokrasi: Kitlenin Biyopolitikası Halkın Hegemonyası (İç.)*, der. A. Kioupkiolis, G., Katsambekis, çev. E. Kartal, H. Doğan, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, 279-305.
- Laclau, Ernesto ve Mouffe, Chantal, *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, çev. A. Kardam, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Laclau, Ernesto, "Popülizm: Bir Ad Ne İçerir?", çev. H. Özen, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, 2011, 135-146.
- Laclau, Ernesto, "Yapıbozum, Pragmatizm, Hegemonya", *Yapıbozum ve Pragmatizm (İç.)*, der. Chantal Mouffe, çev. T. Birkan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, 79-112.
- Laclau, Ernesto, *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*. çev. E. Başer, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Laclau, Ernesto, *Popülist Akıl Üzerine*, çev. N. B. Çelik, Epos Yayınları, İstanbul, 2007.
- Marchart, Oliver, *Post-foundational Political Thought: Political Difference in Nancy, Lefort, Badiou and Laclau*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2007.
- Mouffe, Chantal "Agonistic Democracy and Radical Politics", *Pavilion Journal of Politics and Culture*, 2014. <http://pavilionmagazine.org/chantal-mouffe-agonistic-democracy-and-radical-politics/> Erişim Tarihi. 20.09.2019.
- Mouffe, Chantal, "Demokrasi, İktidar ve Siyasal Düzen", *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması (iç.)*, der. Seyla Benhabib, çev. Z. Gürata, C. Gürsel, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 1999, 347-363.

RADİKAL DEMOKRASİ VE POPÜLİST SİYASETİN ÖZNESİ OLARAK HALK'IN İNŞASI
Aykut AYKUTALP

- Mouffe, Chantal, "Radikal Demokrasi: Modern Mi, Postmodern Mi?", İçinde
Modernite Versus Postmodernite (İç.), der: M., Küçük, Ankara: Vadi
Yayınları, 2000, 297-314.
- Mouffe, Chantal, *Demokratik Paradoks*, çev. A. Cevdet Aşkın, Epos Yayınları.
İstanbul, 2003.
- Mouffe, Chantal, *Dünyayı Politik Düşünmek: Agonistik Siyaset*, çev. M. Bozluolcay,
İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Mouffe, Chantal, *Siyasal Üzerine*, çev. M. Ratip, İletişim Yayınları, İstanbul,
2010a.
- Mouffe, Chantal, *Siyasetin Dönüşü*, çev. F. Bakırcı, A. Çolak, Epos Yayınları,
İstanbul, 2010b.
- Mouffe, Chantal, *Sol Popülizm*, çev. A. Yanık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.
- Rawls, John, "Temel Özgürlükler ve Öncelikleri", Liberaller ve Cemaatçiler (iç),
der. André Berton, Pablo da Silveira, Hervé Pourtois, Ankara, Dost
Kitapevi, 2006, 145-172.
- Schmitt, Carl, *Siyasal Kavramı*, çev. E. Göztepe, Metis Yayınları, İstanbul, 2014.
- Tormey, Simon, "Ernesto Laclau (1935-)and Chantal Mouffe (1943-)", From
Agamben to Zizek: Contemporary Critical Theorists, (İç.), ed. Jon Simons,
Edinburgh University Press, Edinburgh, 2010. 144-160.
- Üstüner, Fahriye, "Radikal Demokrasi: "Liberalizm Mi, Demokrasi Mi? Evet,
Lütfen!", ODTÜ Geliştirme Dergisi, 2007, 313-336.